

102/2 MK
KCSE
KISWAHILI
KARATASI YA 2
LUGHA
MWONGOZO WA KUSAHIHISHIA
MACHI 2022

THE KENYA NATIONAL EXAMINATIONS COUNCIL
KENYA CERTIFICATE OF SECONDARY EDUCATION

KISWAHILI
KARATASI YA 2

Mwongozo wa Kusahihishia
(Siri)

MWONGOZO HUU WA KUSAHIHISHIA NI MILKI YA BARAZA LA MITHANI YA
KITAIFA LA KENYA (KNEC) NA SHARTI KUREJESHA KWA BARAZA HILI
BAADA YA USAHIHISHAJI.

Mwongozo huu wa kusahihishia una kurasa 9 zilizopigwa chapa.

Kuwa na hali sawa
Kufanya kazi vizuri
Kujenga viwanda
Kufanya kazi vizuri
Kujenga viwanda

1. UFAHAMU

(a) Mambo yanayoleta utangamano katika jamii hii:

- (i) Kuketi nje jasi na kunywa kabawa pamoja.
- (ii) Kufanya vikao kuwa vya kikanda kuliwawozesha kukutana kila mara.
- (iii) Kufanya mjadala pamoja kuhusu masuala yaliyowaathiri.
- (iv) Kuwa na hali sawa changamoto sawa zilizowazunguka, kama vile haja ya kubvesha matibabu, miundomsingi na makazi.
- (v) Kuwa na muono / Hali ya kujali maendeleo ya nchi yao iliwaleta pamoja. Msimulizi anasema wapo ili kuzungumzia nguzo kuu za maendeleo.
- (vi) ~~Kuyadhibiti~~ maingiliano/ mazuugumzo yao' kuwa na utaratibu maalum wa kuendeshea mazunguho yao'. Kuwa na kiongozi/mwendesha njaa aliyewapa nafasi za kuzungumza katika nafasi maalum kuliwasaidia kuinga dhidi ya kutolewana.

Hoja 3 x 1 = 3

Taibithi

Hili ni swali la ufasiri. Mtahini atahmini majibu ya mtahiniwa.

(b) Mambo yanayoonyesha kuwa kupata elimu tu hakuwezi kuleta maendeleo

- (i) Elimu ya nadharia - hivyo haisaidii.
- (ii) Elimu isipotumiwa kuzalisha haina maana - elimu haina maana ikiwa kuipata kutatazaniwa kama hatima ya jambo.

Hoja 2 x 1 = 2

(c) Uhusiano kati ya nguzo mbalimbali za maendeleo

- (i) Afya na viwanda - watu wanaweza tu kufanya kazi vizuri wakiwa na afya.
- (ii) Viwanda na miondomsingi - bidhaa huweza kufika na kutoka mahali mbalimbali na ahali kuzalishwa kwa kuwa na miondombinu /miondomsingi ifaayo.
- (iii) Makao ya watu ni muhimu kwa wafanyakazi ambao huhitaji kupumzika vizuri ili kufanya kazi.
- (iv) Elimu ni muhimu katika kupata maarifa ya kujenga viwanda na miondomsingi
- (v) Elimu inahitaji nyanja nyingine kama vile viwanda ili kupata baadhi ya vifaa kama vile kalamu.

Nguzo za maendeleo:

Elimu
Miondombingu / miondomsingi
Viwanda / njama
Afya bina (mzee)
Watu / wafanyakazi (mzee)
Makazi / makao (mzee)
Vifaa (mzee)

(b) Elimu ni muhimu kwa watu wote
(c) Elimu isipotumiwa kuzalisha haina maana
(d) Elimu isipotumiwa kuzalisha haina maana
(e) Elimu isipotumiwa kuzalisha haina maana
(f) Elimu isipotumiwa kuzalisha haina maana

Hoja tatu = Elimu ni muhimu
ziada

Watu wanawasa kufanya kazi wakati wa afya -
 Viwanda -
 Mkaa ya watu ni muhimu

(vi) Binadamu mwenye elimu anahitaji kuwa na afya ^{III} kuishi mahali paopofaa ili
 kuweza kuzalisha mali ipasavyo.

(vii) ^{Kazi} Binadamu kushi mahali paopofaa ili kuweza kuzalisha mali
 $4 \times 1 = 4$ ipasavyo (Hoja nne)

(d) Mambo matatu yaliyowachangamsha vijana

- (i) Mbwembwe za Sumaku wakati wa kusema ^{Imfano kusafisha kaa}
- (ii) Hoja za Sumaku zizozitetea vijana ^{Zilizowachangamsha vijana}
- (iii) Hatua ya mzee kujiondokea bila kuaga ^{Wazima ghafe mzunguzaji}
^{Hoja zisi pitetete}

^{IV} Weladi wa Sumaku
 $3 \times 1 = 3$

(e) Tashishi/uhuishaji/uhaishaji - upepo kupewa sifa ya kibinadamu ya kupapasa
^{Kipanga} Chuku - haiwezekani katika hali ya kawaida kwa upepo
 kupapasa

$1 \times 1 = 1$

(f) Tulioleana bongo - tulielimishana/tulitoleana maarifa/ tuliereshana/tulifunzana
^{Tulifhamishana/ Tulizindua/ tulipasa masasi. (Hoja shi ya)}
 $1 \times 1 = 1$ ^{Tulipasa maarifa}

(g) hoja - rai, wazo, fikra, shauri ^{pendekezo/ maoni/ kauli/ mtozara/ panti}
 $1 \times 1 = 1$ ^{gezo, vipengele, kidizi/ zifuatizizo}

Tanbihi

Mwongozo wa kudumu pia uzingatiwe katika utuzaji.

2. UFUPISHO

- (a)
  - (i) Binadamu aliumbwa ushirikiana na wenzake.
  - (ii) Asili ya familia aliufanya Mungu ili wasaidiane.
  - (iii) Ushirikiano wa familia ni muhimu tangu enzi za mababu zetu ambapo watu waliungwa kupambana na adui na wanyama hatari.
  - (iv) Baadhi ya koo zilikuwa na uhasama kwa kushindania mifugo.
  - (v) Kujihami kwa familia kuliwahakikishia watu utulivu.
  - (vi) Ushirikiano ni muhimu hata miongoni mwa wanyama ili kujifadhi.

Hoja $5 \times 1 = 5$

Alama 1 ya mtiririko (Jumla: alama 6)

free revision content available at www.freekcsespapers.com

Tuna zali kuanza

- (b)
- (i) Ushirikiano leo hii upo katika taasisi mbalimbali.
  - (ii) Wanafunzi hufaidi ushirikiano mzuri wakiwepo shuleni .
  - (iii) Manufaa ya ushirikiano shuleni huja kwa mwanafunzi kulenga kimaksudu kuwa mtu bora.
  - (iv) Ushirikiano huja kwa mtu kufanya juhudi za kimaksudu.
  - (v) Taasisi zetu muhimu hutegemea ushirikiano uliojengwa katika misingi ya kifamilia ili kufanikiwa.
  - (vi) Katika taasisi watu huja pamoja kuunda kanuni za kuendeshea mambo.
  - (vii) Ulimwengu wa leo unahitaji watu wawezao kushirikiana.
  - (viii) Uzalishaji huwa mkubwa watu washirikianapo.
  - (ix) Mtu ajitengaye na wengine huhangaika kutekeleza majukumu yake.
  - (x) Ushirikiano humfanya mwanafunzi kuwa wa kutegemewa zaidi.
  - (xi) Ushirikiano huokoa muda.
  - (xii) Ushirikiano huboresha uzalishaji.

Hoja $8 \times 1 = 8$

Alama 1 ya mtiririko (Jumla: alama 9)

3. MATUMIZI YA LUGHA

- (a) (i) /l/ - kitambaza
/r/ - kimadende
- (ii) /m/ - nazali/king'ong'o | kipua
/b/ - kipasuo | Ki-zuiwa | Mtu

$2 \times 1 = 2$

- (b) (i) /ngi/ nafsi ya tatu-wingi/ nyinyi
(ii) nafsi ya kwanza- umoja/mimi/mtendwa

$2 \times \frac{1}{2} = 1$

- (c) Mkanda, mlango, mkondo.

$1 \times 1 = 1$

mtundu, mpango, mjinga, mkanda
ntiradi

MK 5
6 9
ut 1
15
Sema hi Sita tafaut
hiji Sita tafaut
Akiondika aya apate 1

(ali)

(M) Nazali au Kingongo
(b) ni si nazali

free revision content available at www.freekcepapers.com

Co-ordinate na / 1/17

1/0

(d) Kiunganishi kitegemezi huunganisha vishazi vyenye hadhi tofauti: kishazi huru na kishazi tegemezi.

Sentensi ibainishe viunganishi kama vile: ingawa, licha ya, iwapo, kama, ikiwa, pamoja na, minghairi ya. Baadhi ya mifano: Japo / endapo / Kwa sababu / maadamu

(i) Kama angefika mapema angenikuta.

(ii) Iwapo unataka ufanisi tia bidi.

(iii) Ingawa ana uwezo tunamsaidia.

(iv) Licha ya cheo chake, hakusaidia jamii yake.

(v) Utaliinua gogo hilo ikiwa utakubali kusaidiana na wenzako.

(vi) Alihudhuria hafla hiyo mingairi ya kuonywa na wenzake.

(vii) Japo tilihitajia, hakaifika pamoja na mtu yake. Endapo nitasoma kwa bidi, nitapita mtshani.

$1 \times 2 = 2$
2/0

(e) (i) Kiwakilishi;

i) Huyu anataka vile.

ii) Vile ni vyake.

iii) Mpe vile.

$1 \times 1 = 1$

(ii) Kielezi :

i) Mbona unamtazama vile?

ii) Umesikia vile alivyosema?

$1 \times 1 = 1$

(f) (i) Nomino - werevu - alama 1 Kuerevuka

(ii) Kivumishi - mwerevu- alama 1 wefevu

(g) (i) teo - U - ZI/ ZI - alama 1 || - ZI || (alama 1)

(ii) chanda - KI-VI/VI - alama 1 (alama 1)

(2x1)

Kirai Mamba yamwafanya kazi pamoja.
Neno huu ndilo linatupa maeo aini ya kirai

(h) wale wengine - kirai nomino

watasafiri ughaibuni - kirai tenzi

kwa ndege. kirai kihusishi / kirai husishi

$$3 \times 1 = 3$$

(i) Nguo aliyouza dukani mwake ilimvutia mtalii.

$$1 \times 1 = 1/0$$

(j) Makuli wamekuarifu kwamba mizigo hiyo ilikuwa yetu?

$$1 \times 1 = 1/0$$

(k) Lo! Kadio, Hamadi ndiye mwandishi wa Kisiwa chenye Tunu?

Lo! Kadio Hamadi ndiye mwandishi wa Kisiwa chenye Tunu?

$$1 \times 2 = 2 (2/0)$$

$$1/2 \times 4 = 2$$

(l) "Juma! Juma! Umefaulu vipi kuuzima moto huu?" Mama kauliza

au

"Juma," mama akaita, "umefaulu vipi kuuzima moto huu/huo?"

$$1 \times 2 = 2 (2/0)$$

(m) Mbao zililainishiwa kiwandani na seremala.

Au

(iv) Mbao zililainishwa na seremala akiwa kiwandani.

$$1 \times 2 (2/0)$$

(n) Punde tu alipojibu swali hilo Koru alitoka darasani.

$$1 \times 1 = 1/0$$

(o) Jani ambalo hupekutika hupeperushwa na upepo.

(i) Jani lipukutikalo hupeperushwa na upepo.

(ii) Jani linalopukutika linapeperushwa na upepo.

(iv) Jani linalopukutika hupeperushwa na upepo.

$$1 \times 1 = 1$$

(p) $S \rightarrow KN (N+V) + KT (T+N+V+E)$

au

$S \rightarrow KN (N+V) + KT (T+KN(N+V)+E)$

au

Kwa matawi au jedwali (S) lazima izingatiwa

S → KN + KT

✓ KN → N + V

N → Wakulima

V → hawa

✓ KT → T + KN + E

T → wanapanda

KN → N + V

N → zao

V → hili

E → daima

$$4 \times \frac{1}{2} = 2$$

(q) Babu alinyveshwa uji na Andai kwa kikombe.

$$1 \times 1 = 1 \text{ (1/0)}$$

(r) Sentensi inaweza kubainisha mbili kati ya maana hizi:

(i) mpango wa mafundisho wa elimu maalum

(ii) kipindi cha mafundisho au mazoezi

(iii) mtu mwenye jina moja na mwingine/ mwenye jina sawa na lako

(iv) mwalimu afundishaye mambo ya kung'anyagoni au kumbini/kungwi

(v) rafiki

$$1 \times 2 = 2 \rightarrow 2/0$$

(s) (i) Schemu ya kitu:

Wanafunzi wawili kwa kumi huchelewa kila siku.

Au
Alipata dhemanini kwa mia katika jaribio hilo.

ii) Namna ya kutenda jambo

Tindi alimtazama kwa huruma.

Au

Ndua anakata kuni kwa upanga.

$$2 \times 1 = 2$$

(t) Ukuta uliojengwa kwa mawe tegemezi ulidumu huru

6 Vigozo vya vishazi tegemezi
Sentensi iwe changamano.
Iwa na kitenzi kishirikishi
ki ya masharti
Matumizi ya po ya masharti
kwa baraka ✓

Sentensi
ite maana
isipotea maana
apate moja
lazima bayana basi

Au
Ukuta ukijengwa kwa mawe utadumu.
 tegemezi huru

Au
Maria alitia bidii masomoni akafaulu.
 huru tegemezi

Ingawa alikuwa na mabitaji maalumu alijitahidi maishani.

1x2=2 Apitia bidii alifaulu. huru

2/0

u) Maana

- i) Fundi alikata utepe akampa Makaa- kwa faida ya Makaa.
- ii) Fundi alikata utepe kwa niaba ya Makaa/ badala ya Makaa alikata utepe.
- iii) Fundi alimkata Makaa kwa sababu ya utepe.
- iv) Fundi alikata utepe wa Makaa ili kumhasiri Maria ili kumuumiza Makaa.
- v) Fundi alimkata Makaa kwa kutumia utepe.

Akiangazi maana ya utepe
 a) utape ligwe, upapi, ufite
 b) kigezo/ mkanda (kanda)
 c) nyambu liko au utopa.
 (2x1=2)

2x1 = 2

v) Kadiri zimwi lilivyozidi kukimbia ndiro, shujaa/Shujaa alivyoongeza mwendo kulifikia.

Shujaa aliongeza mwendo kulifikia zimwi kadiri lilivyozidi kukimbia
 Kadiri ya kuzidi kukimbia Shujaa aliongeza mwendo kulifikia
 Shujaa aliongeza mwendo kulifikia zimwi kadiri

w) i) Mifano ya sentensi agizi

- i) Njoo hapa!
- ii) Meza tembe mbili mara tatu kwa siku.
- iii) Tembea hatua tatu kuelekea kushoto kisha upinde kulia.
- iv) Unaweza kunipitishia bilauri hiyo?

Matamizi ya Ka katika kuingiza kichoze.

si Tafadhali nipitishie kikamba hicho.
 (v) Ukienda Schemu unimulie kalamu.

1x1 = 1

ii) Mifano ya sentensi hisishi (inayoibua hisia)

- i) Maskini, hakuliona gogo hilo, sasa limemuumiza.
- ii) Ni moyo wa nani usiohuzunika kwa tendo kama hilo?

Kukimbia kura
 zimwi

(S) usigadhibu zaidi ya masu ya alama alizo tuwaa katika kila kisichamu

- iii) Jamani/Maskini! Anaonekana kuzidiwa na msiba.
- iv) Sasa nitafanya nini mimi mnyonge nisiyemjua yeyote?

4 ISIMUJAMII

(a) (i) Mahojiano kati ya mwajiri na mwajiriwa/ Sajili ya Mahojiano.

1 x 1

Bajili ya kuhaji / sajili ya kuhaji

Tanbihi

(Atakaycandika ni sajili ya mazungumzo, asituzwe.)

(a) (ii)

(i) Kuna istilahi/msamiati maalum wa mahojiano. Kwa mfano, jopo, kujitambulisha kwa jopo, nafasi. /msamiati wa poka, teule

(ii) Lugha dadisi. Ni jambo gani linalokufanya uamini kwamba nafasi hii inakuafiki wewe? /lugha ya maswali na majibu

(iii) Kuzungumza moja kwa moja na mhojiwa. Kwa mfano, Bwana Nuru. /lugha ya ana kwa ana

(iv) Lugha ya heshima. Karibu! Karibu keti.

(v) Ni lugha, rasmi. Kwa mfano, 'Bwana Nuru'

(vi) Ni lugha inayozingatia kanuni za kisarufi. Kwa mfano, nafasi hii inakuafiki ... /lugha inayozingatia

(vii) Kuna matumizi ya sentensi ndefu ndetu hasa kwa upande wa maswali ya mhoji K.m. Bwana Nuru ni jambo lipi ambalo .... /lugha ya mfano

(viii) Mahojiano kuzingatia utaratibu fulani. Kwa mfano, kukaribishwa, kujitambulisha na kuulizwa maswali /lugha ya mfano

(ix) Hoja $4 \times 1 = 4$

(x) Hii ni sajili ya matangazo ya mchezo wa kuogelea. Sifa za matangazo ya aina hii zikitokeze. Baadhi ya hoja ni:

(i) Kuzungumza moja kwa moja na hadhira. /mwanachama Danford taji kujitambua

(ii) Kutumia msamiati maalum wa uogeleaji. K.m. piga mbizi, free style. /msamiati poka, teule

(iii) Kuchanganya ndimi. Kwa mfano, mtindo wa 'free style', backstroke.

(iv) Lugha yenye kupiga chuku. Kwa mfano, 'Anampiku samaki katika uogeleaji'. /kuhamisha

(v) Lugha ya kusisimua/kuvutia. K.m. Haya, haya mtazamaji. Ndiye huyo duma kwenye kidimbwi, jitazamie mwenyewe, ukimkosa utakonda....

(vi) Ni mazungumzo ya kasi kutokana na kasi ya uogeleaji.

(vii) Sentensi fupifupi/lugha ya mkato, k.m. Huyoo! Amempita Pendo.

Sifa ambazo hazi pitelele katika sajili ya zingatia

Tanbihi Mwanachama upoteze hoja zingine za kati za hoja zingine za kati

www.freekcepapaper.com

Hoja na mfano m 1/2 poka, teule Hoja bila mfano

(xi) Lugha ya kudokeza xuli lugha ya mazi za amri (xii) Matumizi ya ndoa kamati

- (viii) Kutaja waogeleaji kwa majina yao/majina ya lakabu au hata majina ya timu
K.m. Papa wa baharini, Pendo, gwiji.
- (ix) Wakati mwingine kupa kuvunja kwa sheria za kisarufi au matumizi ya kikaida ya lugha. *lejovu (isiyo samfi)*
- (x) Kutumia lugha ya kitamathali inayomjengea picha msikilizaji. Kutumia tashbiih *ya kwanza...*
istiara, methali. K.m. anapiga mbizi kama samaki ziwani. Huyu ni papa hasa.
- (xi) Lugha yenye porojo, k.m mfuatano wa maneno ambayo huenda yasiwe na maana katika matumizi ya kawaida.

Hoja 5 x 1 = 5

- XII Maswali ya bafana hotumia
- XIII Iradidi/Itatini/Itusisibza
- XIV Lugha ya vihigishi
- XV Lugha ya kumbao cha juu

Sifa na mfano alama $\frac{1}{2}$ na $\frac{1}{2}$
Tano za mwanzo

Una sema na kumwamba alama za samfi 4
na hiza 4
Katika sehemu ya (a) na (b)

- (a) Makosa yatolwa kwa mifano.
- (b) Makosa ya mfano yasiandolwa. Mifano yake
totapuzza mifano.

Makosa ya kisarufi

Makosa ya Sarufi

- (i) Mnyambuko mabaya
- (ii) Munde mabaya ya nakafishi
- (iii) Matumizi mabaya ya nakafishi
- (iv) Kutakafisha
- (v) Matumizi ya herufi ndogo
- (vi) Matumizi ~~mabaya~~ mabaya ya herufi kubwa
- (vii) Kuacha neno katika sentensi
- (viii) Kuacha neno
- (ix) Kutomia aina ya neno lisilofaa. (almafiri na miguu) ^{mifano}
- (x) Upatanishi usiofaa.
- (xi) Chuganya nyakati.
- (xii) Kuchonganya nafsi (aye mabaka).
- (xiii) Kuteambisha

Makosa ya Hifaji/Tahaji

- (i) Kudakisha herufi au kuacha herufi katika neno (hakuna akuna)
- (ii) Kuongeza herufi (ana) (nana)
- (iii) Kukiacha herufi au munde au mamba yasiyofaa.
- (iv) Kutenganisha liwa wazi
- (v) Kuunganisha maneno (n)
- (vi) Kutania mfupisho
- (vii) Matumizi mabaya ya ritafaa/kutotomia
- (viii) Kuendeleza neno mabaya lililochapishwa katika mtehamu
- (ix) ~~Kuteambisha~~ Mamba mabaya ya herufi

free revision content available at www.freeksesepapapers.com

Ufupisho

- (9) Binaadamu hatakuabwa kuishi katika upwako.
- (i) Mungu alimuwamba mwanamke na mwanamume washirikiane.
  - (ii) Hatia hii ikawa kuni cha familia.
  - (iii) Mshikamano wa familia hujenga uhusiano mwema/uhusiano au mshikamano wa familia ni muhimu.
  - (iv) Mababu walitaji umoja ili kujikinga dhidi ya wanyama.
  - (v) Enzi za mababu zilishuhudia bhasama wa kukoo.
  - (vi) Ushirikiano wa karibu ulitajika ili kujihami dhidi uvamizi.
  - (vii) Utulwa wa jamii ulikuwa msingi wa maendeleo.
  - (viii) Utulwa uliwapa watoto mazingira salama wa kucheza na kukoo.
  - (ix) Ushirikiano pia upo miongeni kwa wanyama.
  - (x) Ushirikiano huu huu hwasaidia kujikinga katika hatari.
  - (xi) Aidha hwasaidia kupata riziki.

- (B)
- (i) Watu hawashirikiani katika familia tu bila kuteka pia shule.
  - (ii) Shaleni watu wanapasikazana maisha maisha mbalimbali ambayo ni muhimu katika maisha yajayana.
  - (iii) Ushirikiano mzuri hufaidi mwanafuzi humpafaida tek.
  - (iv) Mwanafuzi hukuza kipawa chake anachokitumia kwa manufa ya na jamii.
  - (v) Maarifa hupatikana kwa mwanafuzi kujikinga kwa uhabiti wa fikra kwa kulegera kwa mabizi kwa wenzake. fahamuzo ya dunia.
  - (vi) Taasisi za maendeleo maisha yetu yanajenge katika misingi ya familia.
  - (vii) Watu hunda sheria zinazoa keleza utenda kiozi wao.
  - (viii) Bila mpanjilio huduma zingokwama.
  - (ix) Ulimwengu wa sasa unahitaji ushirikiano.
  - (x) Ushirikiano hufanya shughuli nyepesi.
  - (xi) Binaadamu ana wajibu maalum kutokolea kwa kushirikiana wenzote.
  - (xii) Mtu alijitanga ~~wa~~ m Figo wa safari utakuwa mzito kwake.